

Ubojstvo i smrtna kazna u Austro-Ugarskoj

I. AUSTRIJA

Od godine 1781., kada je car Josip II. zapovjedio da se "donesene naredbe" ne smiju provoditi bez njegovog posebnog ovlaštenja, razmjerno je malo zločinaca osuđenih na smrtnu kaznu u Austriji izvedeno na stratišta. Pojava Beccarijinog filozofskog traktata o kaznenom pravu (iz 1764. godine) snažno je odjeknula u Europi te je neposredno utjecala na obustavu izvršenja smrtno kazne u Toskani i Rusiji, kao i na ukinuće iste austrijskim *Kaznenim zakonom* iz 1787. godine.

Izbijanje nereda za vrijeme stupanja velikog vojvode Leopolda na austrijsko carsko prijestolje 1790. dovelo je ponovnog uvođenja smrtno kazne zbog buntovnog neposlušnosti. Agitacije francuske revolucionarne stranke pod Franjom II. dovele su do reakcionarnog pokreta pod Metternichovim konzervativnim vodstvom, što je za posljedicu imalo povratak smrtno kazne, isprva samo za veleizdaju, a kasnije i za mnoštvo drugih zločina (zakon iz 1803. godine). Sudskom odredbom od 29. listopada car je priznao da se broj počinjenih ubojstava nije povećao od ukidanja smrtno kazne za Josipa II.

Poznato je da je car Franjo II. htio da ga kneževski suradnici smatraju vrlo konzervativnim vladarom, što djelomice objašnjava povratak smrtno kazne u obliku koji je bio nalik prijašnjim zakonskim odredbama. Međutim, stvarno izvršenje smrtno kazni bilo je ograničeno na zločince osuđene za najteže zločine, čija je reformacija bila beznadna. Tako doznajemo da je od 1 304 osobe osuđene na smrt redovnim postupkom od 1803. do 1848. pomilovano njih najmanje 856, usprkos tome što se od ukupnog broja izrečenih smrtno kazni 121 odnosila na veleizdaju, a 911 na ubojstvo.²

Kako nakon ovakvih ublažavanja (kazni) nije uslijedio porast zločina, politika ublažavanja smrtno kazni se nastavila. Godine 1849. pogubljeno je samo 6 od 60 osoba osuđenih na vješanje. Naredno je desetljeće svjedočilo daljnjem smanjenju broja počinjenih teških zločina i izvršenih smrtno kazni.

U austrijskom *Kaznenom zakonu* iz 1852. godine broj zločina kažnjivih smrću znatno je manji od onoga u zakonu iz 1803. Osim toga, zakonom je bilo propisano da nijedan optuženik ne smije biti osuđen na smrt na osnovi indicija, a osuđenici mlađi od dvadeset i jedne godine starosti bili su izuzeti od smrtno kazne.³ Međutim, odredbama je bilo propisano da suci ne smiju otpisati smrtno kaznu na temelju olakotnih okolnosti, već je ta povlastica zadržana za krunu. Da se carska milost često ukazivala dokazuje i činjenica da je od 901 zločinca osuđenog na smrt tijekom dvadeset i jedne godine, završavajući s 1873., samo 105 ili 11,6% umrlo rukom javnog krvnika.⁴

Kriminolozi su davno ustvrdili da je broj nasilnih zločina u svakoj zemlji manji tijekom ratnih vremena, kao i da značajno raste povratkom preživjelih vojnika. S tim u vezi, treba imati na umu da je 1859. godine Austrija sudjelovala u katastrofalnom ratu protiv Italije, a osam godina kasnije u podjednako neuspješnom ratu protiv Pruske. Tijekom tih godina, mnogi pojedinci naklonjeni narušavanju javnog reda i mira unovačeni su u vojsku. Njihovim povratkom u industrijski život, nasilni zločini postali su razmjerno učestaliji, što dokazuje i donja tablica⁵:

da od 76 krivaca osuđenih za krivotvorenje javnih obveznica niti jedan nije pogubljen. Broj takvih zločina, međutim, stalno se smanjivao.

1 Maynard Shipley bio je američki penolog iz Oaklanda koji je potpisao više članaka s tematikom srodnom ovom tekstu. Iz njegovog znanstvenog opusa s početka 20. stoljeća valja izdvojiti sljedeće naslove: „Results of the Abolition of Capital Punishment in Belgium“, „Abolition of Capital Punishment in Switzerland“, „The Abolition of Capital Punishment in Italy and San Marino“, „Homicide and the Death Penalty in Mexico“, „Homicide and the Death Penalty in France“ i „The Abolition of Capital Punishment in France“. Tekst „Homicide and the Death Penalty in Austria-Hungary“ izvorno je objavljen u *Publications of the American Statistical Association*, vol. 10, br. 77, 1907., str. 253-259.

2 Hye, „Das Oesterreichische Strafgesetz“, str. 41. Treba napomenuti

3 U nekim zemljama Commonwealtha Sjedinjenih Američkih Država zakon i dalje odobrava vješanje dječaka od tek petnaest godina, pri čemu takve odredbe nikako nisu zanemarene u praksi. Obratite pozornost na vješanje dvojice dječaka, petnaestogodišnjaka i sedamnaestogodišnjaka, u Kentuckyju, 13. veljače 1903. godine.

4 Usp. Wahlberg, *Juristische Blätter*, 16. lipnja 1782. godine.

5 Statističke podatke za ovo razdoblje autoru je ljubazno prosljedio savjetnik dr. Weyel, iz austrijskog Ministarstva pravosuđa.

Ukupan broj smrtnih kazni za zločin:	Razdoblje 1853. – 1873. ⁶		Razdoblje 1875. – 1897.	
	Izrečeno.	Izvršeno.	Izrečeno.	Izvršeno.
Izdaje	4	–	1	+
Ubojstva	880	102	1 876	70
Ubojstva iz nehaja pri pokušaju krađe	12	3	30	+
Javne opasnosti	–	–	1	–
Paleža	5	–	–	–
Ukupno	901	105	1 908	70

Gore iznesene brojke ukazuju na vrlo značajan porast smrtnih kazni izrečenih od 1873. godine. Međutim, one ne predstavljaju proporcionalno povećanje broja počinjenih teških zločina, posebice ne težih oblika ubojstava. To je moguće zaključiti iz činjenice da, iako je broj smrtnih kazni u razdoblju od dvadeset i tri godine zaključno s 1897. znatno veći nego u prethodnom razdoblju od dvadeset i jedne godine, znatno je veći i broj ublaženih smrtnih kazni. U prvom razdoblju, postotak izvršenih smaknuća iznosio je 11,6%, dok je u drugom razdoblju izvršeno samo 3,6% smrtnih kazni. Štoviše, povećanje smrtnih osuda posljedica je i promjene u kaznenom postupku uvedenom 1873. godine. Stari je zakon podržavao sustav pravnih dokaza, dok je novi bio utemeljen na principu „slobodne procjene dokaza“ (*freie Beweiswürdigung*). Pod starim zakonom, godišnji prosjek smrtnih osuda iznosio je 42, s 5 smaknuća, dok je prema novom kaznenom postupku godišnji prosjek iznosio 82 osude, s 3 smaknuća.⁷

Barun Garofalo, uvaženi talijanski kriminolog, ukazuje na Austriju kao primjer zlih posljedica ublažavanja strogoće zakona pri kažnjavanju ubojica, upozoravajući na porast ubojstava u tom carstvu tijekom određenog razdoblja. Iako je istina da je od 1874. do 1881. godine došlo do porasta u broju teških zločina, penjući se s 28 155 na 33 469, istina je i da, bez povećanja težine kazni, broj takvih osuda postepeno opada od 1881., padajući na 29 652 1897. godine. Drugim riječima, omjer osuda na 10 000 stanovnika iznosio je 15,2 1881. godine u odnosu na 11,7 1897. godine. Tablica objavljena u *Oesterreichische Statistik* (svezak LXI., knjiga 3, Beč, 1902.) prikazuje sljedeće smanjenje u broju pojedinih počinjenih teških zločina tijekom tridesetogodišnjeg razdoblja, zaključno s 1898.: ubojstvo, 23,1%; krađa, 43,1%; čedomorstvo, 21,2%; ucjena, 7,4%; te zlouporaba ovlasti, 57,1%.

Godišnji prosjek osuda za ubojstvo iz nehaja i ubojstvo tijekom petogodišnjeg razdoblja 1889. – 1893. iznosio je 138, a za razdoblje 1891. – 1898. 118. Od 735 zločinaca osuđenih na smrt tijekom šestogodišnjeg razdoblja 1893. – 1898., samo je 21 pogubljen, odnosno nešto manje od 3%.

Smrtno kazne u Austriji u javnosti se izvode vješanjem te se, po potrebi, nadopunjuju davljenjem zločinca koje izvodi krvnik.

U tablici ispod prikazano je postupno umanjivanje teških kazni, dokazujući smanjenje u broju počinjenih teških kaznenih djela. Povećanje lakših prekršaja i prijestupa posljedica je novog zakonodavstva, a ne porasta zločina ili bezakonja.

6 Statistički podatci za 1874. godinu su nedostupni.

7 U slučaju ublažavanja smrtne kazne, zatvorenik biva upućen na doživotnu zatvorsku robiju ili, češće, robiju na određeno vrijeme, uglavnom između deset i dvadeset godina. Prema austrijskom zakonu, žena nikad nije podložna smrtnoj kazni, neovisno o okrutnosti počinjenog zločina. Žene se nikad ne smatraju ubičajenim zločincima. U slučaju osude, prebacuju se u Neudorf, ženski samostan udaljen tek nekoliko milja od Beča.

(*Oesterreichische Statistik*, objavila carsko-kraljevska Središnja statistička komisija, svezak LXI., knjiga 3, Beč, 1902.)

BROJ OSUĐENIKA I KAZNI IZREČENIH OD 1893. DO 1898.

Izrečene kazne.	1893.	1894.	1895. ⁸	1896.	1897.	1898.
Smaknuti osuđenici	2	0	5	5	5	4
Osuđeni na doživotnu kaznu	28	29	26	35	28	31
15 do 20 godina	71	39	54	37	39	34
10 do 15 godina	51	57	54	56	51	44
5 do 10 godina	363	355	306	285	273	297
3 do 5 godina	457	478	482	418	401	411
2 do 3 godine	490	494	468	422	449	509
1 do 2 godine	2 574	2 578	2 416	2 436	2 283	2 449
6 do 12 mjeseci	3 571	3 775	3 458	3 414	3 533	3 818
3 do 6 mjeseci	6 706	7 280	6 740	6 778	7 108	8 113
1 do 3 mjeseca	11 506	12 555	11 778	11 867	12 333	14 822
30 dana	2 679	2 792	2 916	3 143	3 148	3 916
Dodatna kazna koju snosi osuđenik na doživotnu kaznu	0	1	2	2	0	1
Oslobođeni dodatne kazne	0	0	3	0	1	0
Ukupno	28 498	30 433	28 708	29 898	29 652	34 449

Od teških zločina koje su u Austriji počinili maloljetnici, najmanji je postotak ubojstava (12,7%). Maloljetni prijestupnici odgovorni su za 32,5% kaznenih djela protiv (spolnog) ćudoređa (i morala), što je i vidljivo iz popratne tablice.

Postotak maloljetnih zločinaca za razdoblje 1882. – 1898. vidljiv je iz posljednjeg stupca sljedeće tablice:

Počinjeni zločini.	Broj osuđenika svih životnih dobi.	Broj osuđenika između 14 i 20 godina starosti.	
		Broj.	Postotak osuđenika.
Veleizdaja (str. 58. – 61.)	95	26	27.3
Silovanje, uznemiravanje i ostala kaznenih djela protiv (spolnog) ćudoređa (i morala) (str. 125. – 133.)	15 821	5 144	32.5
Čedomorstvo (str. 139.)	1 658	285	17.2
Ubojstvo (str. 134. – 138.)	2 346	298	12.7
Ubojstvo iz nehaja (str. 166. – 170.)	3 257	552	16.9
Kvalificirana krađa i sudjelovanje u istoj (str. 171. i slj.)	254 118	63 201	24.8
Krađa (str. 190. – 196.; St. G.)	2 134	517	24.2

8 U ovoj godini osuđenik je preminuo prije nego što je car potpisao njegove papire za pogubljenje.

U sljedećoj tablici prikazani su učinci kazni, kao i postotak recidivizma:

Godine.	Broj osuđenih za zločin.	Zločini.					
		Osuđivani jednom.		Osuđivani nekoliko puta.		Recidivisti.	
		Broj.	Postotak.	Broj.	Postotak.	Broj.	Postotak.
1864.-68.		13 122	12.1	16 569	15.2	29 691	27.3
1869.-73.	108 589 129	15 363	11.9	19 124	14.7	34 487	26.6
1874.-78.	714 152 826	16 802	11.0	21 204	13.8	38 006	24.8
1879.-83.	157 554 148	16 910	10.7	23 640	15.0	40 550	25.7
1884.-88.	020 145 404	16 113	10.9	19 621	13.2	35 734	24.1
1889.-93.	151 841	15 876	10.9	18 775	12.9	34 651	23.8
1894.-98.		18 183	12.0	16 700	11.0	34 883	23.0

Prmatranjem posljednjeg stupca uočava se osjetno smanjenje recidivizma. Također, u obzir treba uzeti i da je od 1870. godine proširena kategorija nedoličnog ponašanja.

II. UGARSKA

U Ugarskoj, kao i u Austriji, udio izvršenih smrtnih kazni u odnosu na one izrečene u stalnom je padu, što je popraćeno i postupnim smanjenjem broja počinjenih ubojstava. Ubojstvo je jedini zločin koji se prema ugarskom *Kaznenom zakonu* kažnjava smrću, a u devetnaest od trideset slučajeva osuđeni ubojica je pomilovan; to jest, kazna mu je preinačena u doživotnu zatvorsku ili robiju na određeno vrijeme. Od 1. siječnja 1900. godine, pravo na suđenje pred porotom, čak i za najteže zločine, prošireno je i na osuđenike (Čl. XXIII., novi *Zakon o kaznenom postupku*), a uvedene su i druge važne reforme u skladu s načelima moderne kaznene sudske prakse.

Statistička tablica koju je ljubazno prosljedio znameniti ugarski statističar, dr. Joseph von Körösy, pokazuje da se godišnji prosječni broj osuđenih za zločin ubojstva s predumišljajem smanjio sa 718, tijekom petogodišnjeg razdoblja 1892. – 1896., na 612, tijekom petogodišnjeg razdoblja 1897. – 1901.

Što se tiče broja smrtnih slučajeva izazvanih ubojstvom i ubojstvom iz nehaja, teško je pribaviti cjelokupnu statistiku. Registar smrtnih slučajeva pokazuje godišnji prosjek od 948 ubojstava za trogodišnje razdoblje 1896. – 1898. i 1 097 ubojstava za trogodišnje razdoblje 1899. – 1901. (ne uključujući Hrvatsku).

Podatci za Hrvatsku i Slavoniju dostupni su samo za četiri godine, od 1897. do 1900., te pokazuju broj i vrstu izrečenih kazni, ali ne i broj počinjenih ubojstava. Godine 1897. 37 zločinaca osuđeno je na smrt, od kojih je 13 i smaknuto. Godine 1898. izrečeno je 18 smrtnih kazni, a izvršene su samo 3. Godine 1899. izrečeno je tek 11 smrtnih presuda, a izvedena je samo jedna. Godine 1900. izrečeno je 6 smrtnih kazni, dok nijedna nije izvršena.

Tijekom prve dvije od navedenih godina izrečene su dvije kazne doživotnog zatvora, te nijedna tijekom preostale dvije godine. Godine 1897. i 1898. izrečeno je 20 kazni na 15 do 20 godina zatvora, a u naredne dvije godine 7.⁹ Iz ovih brojki moguće je zaključiti da izvršene smrtno kazne nisu neophodne za smanjenje broja počinjenih teških zločina.

U Budimpešti, kao i Ugarskoj općenito, smrtno kazne vrlo su rijetke, no broj ubojstava sustavno opada. Od 73 osobe osuđene zbog ubojstva ili ubojstva iz nehaja tijekom četverogodišnjeg razdoblja 1882. – 1885., 3 su smaknute. Tijekom četverogodišnjeg razdoblja 1886. – 1890. bilo je 165 takvih osuda i samo jedno pogubljenje.¹⁰

Registar smrtnih slučajeva pokazuje godišnji prosjek od 39 ubojstava u Budimpešti tijekom trogodišnjeg razdoblja 1896. – 1898. i 38 ubojstava za trogodišnje razdoblje 1899. – 1901. Kako se gradsko stanovništvo povećava za 40% po desetljeću, ove brojke, čini se, ukazuju na znatno smanjenje smrtnih slučajeva zbog ubojstava u ugarskoj prijestolnici.

Dr. Körösy vrlo ljubazno je opskrbio autora statističkim podacima koji pokazuju kako je godišnji prosjek počinjenih ubojstava u Budimpešti tijekom petogodišnjeg razdoblja 1882. – 1885. iznosio 62 na milijun stanovnika, a u petogodišnjem razdoblju 1897. – 1901. 54 na milijun stanovnika.

Iz citiranih službenih podataka može se zaključiti da, barem što se Austro-Ugarske tiče, ne postoje stvarni temelji tvrdnji kako se kao posljedica smanjenja broja izvršenih smrtnih kazni povećao broj počinjenih teških zločina.

9 A. M. Kir. Kormony, 1900, „Eui Müködeséri Ész Arszág Közallapotariól Szóló Jelentés Es Statisztikai Evkönyz“, str. 771. Budimpešta, 1901.

10 „Die Sterblichkeit der Haupt- und Residenzstadt Budapest in den Jahren 1886-1890“, dr. Joseph von Körösy, Berlin, 1898, str. 19.